
Bezwarunkowy dochód podstawowy – analiza pilotaży i eksperymentów

Mateusz Banach

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: mateusz.bnch@gmail.com

ORCID: [0009-0000-2071-9379](https://orcid.org/0009-0000-2071-9379)

© 2025 Mateusz Banach

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji dostępna jest online na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Cytuj jako: Banach, M. (2025). Bezwarunkowy dochód podstawowy – analiza pilotaży i eksperymentów. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 69(1), 1–16.

DOI: [10.15611/pn.2025.1.01](https://doi.org/10.15611/pn.2025.1.01)

JEL: I38, I33, B55

Streszczenie

Cel: Celem artykułu jest prezentacja jakościowych badań opisowych przeprowadzonych dotychczas eksperymentów i pilotaży związanych z implementacją bezwarunkowego dochodu podstawowego (BDP), konceptu ekonomicznego proponującego przyznanie wszystkim obywatelom stałych, niezależnych od warunków finansowych świadczeń pieniężnych.

Metodyka: Artykuł skupia się na dwóch kluczowych pytaniach badawczych: Jakie wyniki przyniosły dotychczasowe pilotaże tych programów? Jakie czynniki determinują ich sukces bądź niepowodzenie?

Wyniki: Artykuł jest podsumowaniem dotychczasowych badań, a jego wyniki stanowią bazę do dalszych rozważań politycznych oraz kierunków rozwoju.

Implikacje i rekomendacje: Z uwagi na zmiany zachodzące w systemach zabezpieczenia społecznego konieczne są kolejne badania i testowanie różnych modeli BDP, tak aby znaleźć rozwiązanie najbardziej efektywne i zrównoważone.

Oryginalność/wartość: Praca syntetyzuje istotne dane empiryczne, które umożliwiają ocenę skuteczności BDP w różnorodnych warunkach społecznych i ekonomicznych. Prezentuje ona zupełnie nowe wyniki, a dzięki nim możemy poszerzać wiedzę w zakresie polityki społecznej.

Słowa kluczowe: bezwarunkowy dochód podstawowy (BDP), redystrybucja dochodu, wpływ społeczno-ekonomiczny, metaanaliza

1. Wstęp

Bezwarunkowy dochód podstawowy (BDP, ang. *Universal Basic Income* – UBI) to koncepcja przyznania wszystkim obywatelom stałych, niezależnych od sytuacji finansowej beneficjenta, świadczeń pieniężnych. W odpowiedzi na rosnące nierówności dochodowe i zmiany na rynkach pracy BDP jest analizowany jako potencjalne narzędzie do promowania inkluzji społecznej i ekonomicznego bezpieczeństwa. Pomysł, który zyskał na znaczeniu dzięki pracom takich myślicieli, jak Thomas Paine i Milton Friedman, na przestrzeni ostatnich stuleci rozwinął się z teoretycznych rozważań w konkretne eksperymenty społeczne (Ford, 2015; Van Parijs, 2000).

W XXI wieku BDP stał się ponownie przedmiotem głębszego zainteresowania decydentów ze względu na problemy gospodarcze, jakie wynikają m.in. z automatyzacji i rozpowszechnienia się sztucznej inteligencji (AI), które są zarazem przyczyną wielu korzyści ekonomicznych, takich jak wzrost wydajności, produktywności. Korzyści te dotyczą również sektora zdrowia, w którym – dzięki technologiom automatyzacji – poprawiły się wyniki i możliwości operacyjne. Skutkiem tego ostatniego jest także wzrost długości życia ludzi i ogólne starzenie się społeczeństwa. Jednocześnie czynniki te stawiają wyzwania, szczególnie w zakresie nierówności społecznych. Automatyzacja powoduje utratę pracy przez pracowników nisko wykwalifikowanych, stwarza rosnące nierówności dochodowe, które mają wpływ na warunki życia wielu osób i rodzin. Ten podwójny wpływ podkreśla, jak istotne jest zrozumienie bezpośrednich skutków automatyzacji oraz jej szerszych implikacji społecznych (Osborne i Frey, 2013).

Celem artykułu jest przeprowadzenie badań jakościowych w formie zestawień opisowych i tabelarycznych dotychczasowych eksperymentów i pilotaży związanych z implementacją BDP. Postawiono przy tym dwa kluczowe pytania badawcze:

1. Jakie wyniki przynoszą dotychczasowe pilotaże tych programów?
2. Jakie czynniki determinują ich sukces bądź niepowodzenie?

Metody badawcze wykorzystane w pracy to jakościowe badania opisowe, które umożliwiają uogólnianie informacji zawartych w publikacjach czy źródłach pierwotnych, oparte na systematycznym przeglądzie literatury.

2. Przegląd literatury

2.1. Różnorodność definicji bezwarunkowego dochodu podstawowego w dyskursie międzynarodowym

Bezwarunkowy dochód podstawowy (BDP) jest proponowany jako mechanizm zapewniający wszystkim obywatelom stały i niezależny od warunków dochód, co ma na celu podniesienie podstawowego bezpieczeństwa ekonomicznego. W międzynarodowym dyskursie BDP przybiera różne formy, które nie są jednolite w swojej strukturze. Podstawowe warianty BDP różnią się między sobą zakresem, regularnością wypłat oraz wymaganiami wobec beneficjentów. Na przykład sieć Basic Income Earth Network (BIEN) opisuje BDP jako regularne, gotówkowe transfery realizowane bez warunkowości, takich jak testy dochodowe czy wymóg zatrudnienia, podkreślając jego powszechność i indywidualność (Basic Income Earth Network, BIEN, 2020).

Różnorodność tych form wynika z adaptacji BDP do specyficznych warunków ekonomicznych i społecznych różnych krajów. Na przykład, jak wskazuje Philippe Van Parijs, BDP funkcjonuje jako uzupełnienie istniejących systemów wsparcia socjalnego, zwiększając bezpieczeństwo ekonomiczne bez eliminacji specjalistycznych programów pomocowych (Van Parijs, 1995). Inni, jak Charles Murray, postulują zastąpienie tradycyjnych form wsparcia socjalnego jednolitym BDP, co miałyby zmniejszyć biurokrację i koszty administracyjne (Murray, 2016).

Dyskusje na temat uniwersalności wypłat lub ich warunkowości są również złożone i różnorodne. Jak podkreślają Kubicki i Cipiur, różne podejścia do BDP w różnych kontekstach społecznych mogą znacznie wpływać na jego efektywność i przyjęcie (Kubicki, 2017; Cipiur, 2017). Łukasz Żołądek i David Goldhill zwracają uwagę na konieczność dostosowania BDP do indywidualnych potrzeb i warunków, co może obejmować specjalne zarządzanie świadczeniami dla nieletnich i innych specyficznych grup (Żołądek, 2016; Goldhill, 2016).

Finansowanie bezwarunkowego dochodu podstawowego (BDP) stanowi kluczowy aspekt debaty, z propozycjami sięgającymi od tradycyjnych podatków po nowatorskie źródła, takie jak opłaty za użytkowanie zasobów naturalnych, które sugerował Thomas Paine (Paine, 1797). Nowocześniejsze podejścia, omawiane przez Hamiltona, Wrighta i Yorguna (Hamilton i in., 2021) oraz Ioana Marinescu (Marinescu, 2018), skupiają się na wykorzystaniu nowych metod finansowych i podatkowych, odzwierciedlając różnorodność filozofii społecznych i ekonomicznych wpływających na projektowanie programów BDP. Z kolei kontrowersje dotyczące wpływu BDP na rynek pracy są przedmiotem analizy ekonomistów takich jak Friedrich Hayek, którzy obawiają się, że nieograniczony dochód może zniechęcać do pracy (Hayek, 1976). Jednakże Maciej Szlinder argumentuje, że odpowiednio zaprojektowany BDP może przyczynić się do redukcji ubóstwa i zwiększenia sprawiedliwości społecznej, przy czym podkreśla jednocześnie potrzebę jego elastycznego dostosowania do lokalnych warunków ekonomicznych (Szlinder, 2018).

2.2. Ewolucja i adaptacje idei BDP – od negatywnego podatku dochodowego do dochodu partycypacyjnego

Negatywny podatek dochodowy (NIT), zaproponowany przez Milтона Friedmana w latach 60. XX wieku, jest przykładem innowacyjnej formy dochodu gwarantowanego, która integruje system podatkowy ze wsparciem socjalnym. Koncepcja NIT zakłada, że osoby o dochodach poniżej ustalonego progu podatkowego otrzymują dopłaty od państwa, co ma na celu uzupełnienie ich dochodów do poziomu zapewniającego godne życie. Friedman podkreślał, że NIT powinien być ustalony tak, aby zachęcać do pracy, tzn. różnić się od tradycyjnych form wsparcia, które często zniechęcają do zwiększania zarobków (Friedman, 1962).

Jacek Warda rozwija ideę NIT, wskazując, że system ten powinien umożliwiać zwolnienie z opodatkowania dochodów podatnika do kwoty niezbędnej do podtrzymania jego zdolności do pracy. Gdy dochody podatnika nie osiągają tego minimalnego poziomu, państwo powinno dopłacać różnicę, stosując podstawową stopę podatkową do niewykorzystanego „limitu zwolnienia podatkowego” (Warda, 2008).

Granty o stałej wysokości, znane również jako *stakeholder grants*, są kolejną formą BDP. Przewidują one wypłatę określonej sumy pieniędzy wszystkim obywatelom, niezależnie od ich statusu dochodowego czy majątkowego. Jest to forma ceniona za prostotę i przewidywalność. Jednakże, jak zauważa Simon Birnbaum, debata naukowa na temat tego modelu BDP podkreśla wyzwania związane z finansowaniem takiej skali wsparcia oraz potencjalny wpływ takich grantów na inflację i motywację do pracy (Birnbaum, 2012).

Dochód partycypacyjny jako nowoczesna adaptacja koncepcji BDP łączy bezwarunkowe wsparcie finansowe z wymogiem społecznej lub ekonomicznej aktywności. Ten model wymaga od beneficjentów aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym przez pracę, wolontariat lub edukację. Juliana Bidadanure podkreśla, że dochód partycypacyjny ma na celu przeciwdziałanie potencjalnym negatywnym skutkom demoralizacji związanej z otrzymywaniem „pieniędzy za nic” i promuje społeczną integrację oraz aktywizację obywateli (Bidadanure, 2019). Atkinson również zauważa, że taki dochód może efektywnie eliminować pułapki ubóstwa i jednocześnie zwiększać uczestnictwo społeczne oraz podnosić kwalifikacje obywateli (Atkinson, 1995).

Dodatkowo koncepcja wprowadzenia warunkowego BDP, jak sugeruje Katarzyna Guczalska (Guczalska, 2017), promuje ideę, że beneficjenci powinni spełniać pewne warunki, takie jak ukończenie szkoły średniej czy brak przeszłości kryminalnej, co ma na celu wyrównanie szans oraz promowanie odpowiedzialności i aktywności wśród młodych ludzi.

Ostatecznie te różnorodne formy i adaptacje BDP odzwierciedlają nieustające przekształcenia idei, która ewoluuje w odpowiedzi na zmieniające się konteksty gospodarcze i społeczne, oferując różne metody przeciwdziałania ubóstwu i promowania sprawiedliwości społecznej.

3. Metoda badawcza

W celu przeprowadzenia metaanalizy dotyczącej eksperymentów i pilotaży z zakresu BDP zastosowano systematyczny przegląd literatury. Przegląd miał na celu identyfikację, analizę i syntezę dostępnych danych na temat efektów implementacji BDP w różnych kontekstach społeczno-ekonomicznych.

Rozróżnienie między pilotażem a eksperymentem BDP jest kluczowe dla zrozumienia skuteczności tych programów. Pilotaż BDP zazwyczaj odnosi się do próbnego wprowadzenia programu w ograniczonej skali lub w specyficznych warunkach i ma na celu ocenę jego funkcjonowania oraz wpływu przed szerszym wdrożeniem. Eksperymenty BDP są bardziej formalne i systematyczne, często z rygorystycznym nadzorem naukowym. Ich celem jest przetestowanie określonych hipotez dotyczących skutków BDP, jak to miało miejsce w Finlandii (Kangas i in., 2020) czy w Kenii (Haushofer i Shapiro, 2016), gdzie eksperymenty skupiały się na analizie wpływu dochodu na motywację do pracy i ogólny dobrostan.

Celem analizy zgromadzonych publikacji były:

- identyfikacja głównych efektów wdrożenia BDP, w tym wpływu na motywację do pracy, zdrowie psychiczne, jakość życia i zmniejszenie ubóstwa;
- ocena różnorodnych modeli BDP i ich efektywności w różnych kontekstach geograficznych i społeczno-ekonomicznych;
- synteza danych w celu stworzenia kompleksowego obrazu skuteczności BDP oraz identyfikacji czynników wpływających na sukces bądź niepowodzenie tych programów.

W przeglądzie wykorzystano następujące bazy danych:

- Web of Science,
- Scopus,
- JSTOR,
- Google Scholar,
- PubMed.

Przeszukiwanie baz danych przeprowadzono na podstawie wcześniej ustalonych słów kluczowych, aby zapewnić pełne pokrycie istotnych publikacji. Słowa kluczowe użyte w procesie wyszukiwania to:

- *Universal Basic Income*,
- *bezwarunkowy dochód podstawowy*,
- *Basic Income experiments*,
- *pilotaże BDP*,
- *UBI effects*,
- *wpływ BDP*,
- *income guarantee programs*,
- *programy gwarantowanego dochodu*.

W wyniku wyszukiwania otrzymano łącznie 587 dokumentów, z czego po wstępnej selekcji do dalszej analizy wybrano 96 prac, które spełniały kryteria włączenia. Wstępna selekcja polegała na ocenie abstraktów oraz tytułów pod kątem relewantności i jakości metodologicznej. Kryteria włączenia zostały sformułowane następująco:

1. Publikacje dotyczące BDP lub eksperymentów i pilotaży z nim związanych.
2. Artykuły recenzowane, raporty instytucjonalne i metaanalizy zawierające dane empiryczne.
3. Prace opublikowane w ciągu ostatnich dwudziestu lat, z uwzględnieniem kluczowych prac teoretycznych.
4. Prace w języku angielskim lub polskim.

Kryteria wykluczenia określono w następujący sposób:

1. Prace oparte wyłącznie na danych anegdotycznych.
2. Artykuły bez recenzji naukowej.
3. Publikacje niezawierające danych empirycznych.

Każda publikacja była poddawana szczegółowej ocenie, w której uwzględniono następujące aspekty:

1. Metodologia badania: ocena rzetelności i spójności zastosowanych metod badawczych.
2. Wyniki: szczegółowa analiza przedstawionych wyników, w tym ilościowych i jakościowych danych dotyczących efektów BDP.
3. Kontekst: uwzględnienie kontekstu geograficznego, społeczno-ekonomicznego oraz kulturowego, w którym były prowadzone badania.

Przegląd literatury oraz szczegółowa analiza wybranych prac pozwoliły na syntetyczne przedstawienie danych, które stanowiły podstawę do dalszych wniosków oraz rekomendacji w zakresie implementacji BDP.

4. Wyniki badań

W ramach przeprowadzonej metaanalizy szczegółowo przeanalizowano szereg eksperymentów i pilotaży dotyczących bezwarunkowego dochodu podstawowego (BDP) realizowanych na całym świecie.

4.1. Badania pilotażowe związane z BDP

Indie były jednym z pierwszych krajów rozwijających się, które przeprowadziły szeroko zakrojone eksperymenty z BDP mające na celu ocenę jego wpływu na warunki życia, zdrowie i edukację mieszkańców. Eksperymenty te były współorganizowane przez SEWA (Self Employed Women's Association) oraz UNICEF, a przeprowadzono je w stanie Madhya Pradesh. Eksperymenty w Indiach obejmowały dwa główne projekty pilotażowe: Madhya Pradesh Unconditional Cash Transfer (MPUCT) oraz Tribal Village Unconditional Cash Transfer (TVUCT). Programy te miały na celu zbadanie, jak bezwarunkowe transfery gotówkowe mogą wpływać na dobrostan ekonomiczny i społeczny mieszkańców wiejskich obszarów Indii (Jhabvala, 2017).

Madhya Pradesh Unconditional Cash Transfer (MPUCT) obejmował osiem wiosek, które otrzymywały bezwarunkowe transfery gotówkowe, podczas gdy dwanaście podobnych wiosek stanowiło grupę kontrolną. Każdy dorosły mieszkaniec otrzymywał miesięcznie 200 INR (ok. 3 USD), a każde dziecko otrzymywało 100 INR (ok. 1.5 USD). Celem było zbadanie wpływu bezwarunkowych transferów gotówkowych na warunki życia, zdrowie, edukację i oszczędności mieszkańców.

Tribal Village Unconditional Cash Transfer (TVUCT) obejmował wszystkich mieszkańców jednej wioski plemienną, którzy otrzymywali transfery gotówkowe, podczas gdy inna wioska plemienna służyła jako grupa porównawcza. Każdy dorosły mieszkaniec otrzymywał 300 INR miesięcznie (ok. 4 USD), a każde dziecko otrzymywało 150 INR (ok. 2 USD). Celem było zbadanie wpływu bezwarunkowych transferów gotówkowych na specyficzne potrzeby i wyzwania społeczności plemiennych (Mishra i Kar, 2017).

Pilotaże w Indiach przyniosły szereg pozytywnych wyników, które świadczą o skuteczności BDP w kontekście poprawy warunków życia, zdrowia i edukacji mieszkańców. Beneficjenci programów zgłaszali znaczną poprawę w zakresie dostępu do żywności, odzieży i podstawowych artykułów gospodarstwa domowego. Transfery gotówkowe umożliwiły rodzinom regularne zakupy niezbędnych produktów, co przyczyniło się do poprawy ogólnego stanu zdrowia.

Badania wykazały także, że bezwarunkowe transfery gotówkowe przyczyniły się do zwiększenia dostępu do opieki zdrowotnej. Rodziny mogły przeznaczać więcej środków na leki, wizyty lekarskie i inne usługi medyczne, co prowadziło do poprawy ogólnego zdrowia mieszkańców.

Jednym z najważniejszych rezultatów eksperymentów było zwiększenie frekwencji szkolnej i poprawa wyników edukacyjnych dzieci. Rodziny, które otrzymywały bezwarunkowe transfery gotówkowe, mogły inwestować więcej środków w edukację swoich dzieci, pokrywając koszty mundurków, książek, przyborów i opłat szkolnych. Badania wykazały, że dzieci z rodzin beneficjentów były lepiej przygotowane do nauki i osiągały wyższe wyniki edukacyjne.

Eksperymenty w Indiach wykazały również, że bezwarunkowe transfery gotówkowe przyczyniły się do zwiększenia oszczędności i redukcji zadłużenia wśród uczestników. Beneficjenci byli w stanie lepiej zarządzać swoimi finansami, co poprawiło ich stabilność ekonomiczną.

W Barcelonie przeprowadzono innowacyjny projekt B-MINCOME, który łączył bezwarunkowe transfery gotówkowe z programami aktywizacyjnymi. Projekt rozpoczął się w 2017 roku, trwał dwa lata i objął najbiedniejsze dzielnice miasta. Celem projektu było zwalczanie ubóstwa i nierówności poprzez kombinację bezwarunkowego dochodu i wsparcia aktywizacyjnego, np. szkoleń zawodowych, doradztwa i wsparcia dla przedsiębiorczości (McFarland, 2017).

Projekt B-MINCOME objął 1000 gospodarstw domowych, które otrzymywały miesięczne transfery gotówkowe w wysokości od 100 do 1676 EUR (w zależności od wielkości i potrzeb gospodarstwa). Badania wykazały, że uczestnicy projektu zgłaszali znaczną poprawę zdrowia psychicznego oraz ogólnego samopoczucia. Bezwarunkowe transfery gotówkowe zmniejszyły stres związany z brakiem stabilności finansowej i umożliwiły beneficjentom lepsze zarządzanie budżetem domowym (Yves i Werbrouck, 2019).

Jednym z najważniejszych wyników projektu B-MINCOME było zwiększenie aktywności zawodowej wśród uczestników. Szkolenia zawodowe i wsparcie dla przedsiębiorczości przyczyniły się do wzrostu liczby osób podejmujących pracę lub zakładających własne firmy. Uczestnicy projektu mieli również lepszy dostęp do edukacji i opieki zdrowotnej, co pozytywnie wpłynęło na ich długoterminowe perspektywy.

Projekt B-MINCOME pokazał, że połączenie bezwarunkowego dochodu z programami aktywizacyjnymi może być skutecznym narzędziem w walce z ubóstwem i nierównościami. Wyniki eksperymentu sugerują, że BDP może być bardziej efektywny, gdy jest uzupełniony o dodatkowe formy wsparcia, które pomagają uczestnikom rozwijać umiejętności i zwiększać zdolność do samodzielnego zapewnienia sobie środków do życia (Yves i Werbrouck, 2019).

W Kanadzie eksperyment z BDP został przeprowadzony w prowincji Ontario i rozpoczął się w 2017 roku. Projekt ten miał na celu zbadanie wpływu BDP na zdrowie fizyczne i psychiczne uczestników, ich aktywność zawodową oraz ogólną stabilność ekonomiczną. Eksperyment obejmował trzy miasta: Hamilton, Lindsay oraz Thunder Bay. Objął ok. 4000 uczestników, którzy otrzymywali roczne świadczenia w wysokości 16 989 CAD, czyli ok. 13 000 USD (McFarland, 2017).

Celem kanadyjskiego eksperymentu było sprawdzenie, czy bezwarunkowe świadczenia pieniężne mogą zapewnić stabilność finansową, poprawić zdrowie oraz zmniejszyć obciążenie systemów opieki społecznej. Wstępne wyniki wykazały, że uczestnicy odczuwali znaczną poprawę jakości życia. Świadczenia pozwoliły beneficjentom na pokrycie podstawowych potrzeb życiowych, takich jak: żywność, mieszkanie, opieka zdrowotna, co z kolei przyczyniło się do zmniejszenia poziomu stresu i poprawy zdrowia psychicznego.

Jednym z kluczowych aspektów eksperymentu w Ontario było badanie wpływu BDP na aktywność zawodową. Wyniki wykazały, że choć niektórzy uczestnicy zdecydowali się na redukcję godzin pracy lub przerwanie zatrudnienia, większość wykorzystała dodatkowe środki na szkolenia zawodowe, rozwój osobisty oraz poszukiwanie lepszych możliwości zatrudnienia. Program BDP zwiększył również uczestnictwo w edukacji oraz poprawił ogólną stabilność finansową rodzin (Khosla, 2018).

Tabela 1. Przegląd globalnych pilotaży dotyczących BDP

Miejscowość/ kraj	Czas trwania	Próba (n)	Efekty
Dwadzieścia wiosek w stanie Madhya Pradesh, Indie	2011–2012	6000 osób	poprawa warunków życia, zdrowia, edukacji, zwiększenie oszczędności, zmniejszenie zadłużenia
Dwie wioski w stanie Madhya Pradesh, Indie	2011–2012	215 osób	poprawa warunków życia, zdrowia, edukacji, wzmocnienie pozycji kobiet
Barcelona, Hiszpania	2017–2019	1000 gospodarstw domowych	zwalczanie ubóstwa i nierówności, poprawa zdrowia psychicznego, wzrost aktywności zawodowej
Trzy miasta w Ontario, Kanada	2017–2018	4000 osób	zmniejszenie ubóstwa, poprawa zdrowia fizycznego i psychicznego, zmniejszenie stresu, poprawa bezpieczeństwa żywnościowego, wzrost stabilności mieszkaniowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Standing, 2017; Yves i Werbrouck, 2019; Khosla, 2018).

Tabela 2. Kwota i forma świadczenia w globalnych pilotażach dotyczących BDP

Miejscowość/kraj	Czas trwania	Kwota świadczenia	Forma świadczenia
Osiem wiosek w stanie Madhya Pradesh, Indie	2011–2012	100–200 INR miesięcznie (1,5–3 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy
Jedna wioska w stanie Madhya Pradesh, Indie	2011–2012	300 INR miesięcznie (4 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy
Barcelona, Hiszpania	2017–2019	100–1676 EUR miesięcznie (120–1900 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy oraz wsparcie aktywizacyjne
Trzy miasta w Ontario, Kanada	2017–2018	16 989 CAD rocznie (13 000 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Standing, 2017; Yves i Werbrouck, 2019; Khosla, 2018).

Eksperyment w Ontario został jednak przedwcześnie zakończony w 2019 roku z powodów politycznych, co uniemożliwiło pełną ocenę długoterminowych skutków programu. Niemniej jednak wstępne dane sugerują, że BDP ma potencjał do znacznej poprawy jakości życia, zwłaszcza w kontekście zdrowia psychicznego, a także i stabilności ekonomicznej uczestników.

4.2. Eksperymenty związane z BDP

Eksperyment z BDP w Finlandii, przeprowadzony w latach 2017–2018, był jednym z najbardziej ambitnych i szeroko analizowanych programów tego typu na świecie. Program zaplanowany przez rząd premiera Juha Sipilä miał na celu zbadanie, czy BDP może promować aktywizację zawodową oraz poprawić dobrostan psychiczny uczestników (Kangas i in., 2020).

Głównym celem fińskiego eksperymentu było zbadanie, czy wprowadzenie bezwarunkowego dochodu podstawowego może uprościć system zabezpieczenia społecznego, uczynić go bardziej inkluzywnym oraz zwiększyć podaż pracy. Program obejmował 2000 losowo wybranych osób w wieku od 25 do 58 lat, które otrzymywały zasiłki dla bezrobotnych od Kela (Fińskiego Instytutu Ubezpieczeń Społecznych) w listopadzie 2016 roku. Uczestnicy przez dwa lata otrzymywali co miesiąc 560 EUR (ok. 635 USD) bezwarunkowego dochodu. Kwota ta była porównywalna z miesięczną kwotą netto zasiłku dla bezrobotnych (McFarland, 2017).

Wstępne wyniki badania wykazały, że uczestnicy programu BDP nie odnotowali znaczącego wzrostu zatrudnienia w porównaniu z grupą kontrolną. Jednakże badanie wykazało, że osoby otrzymujące BDP czuły się bezpieczniej pod względem finansowym i były bardziej skłonne do podejmowania ryzyka związanego z poszukiwaniem lepszych możliwości zatrudnienia. Niektórzy uczestnicy decydowali się na dalszą edukację lub szkolenia zawodowe, co mogło długoterminowo przyczynić się do poprawy ich sytuacji na rynku pracy.

Jednym z najbardziej znaczących wyników eksperymentu było zauważalne poprawienie dobrostanu psychicznego uczestników. Osoby otrzymujące BDP zgłaszały mniejszy poziom stresu i lęku związanego z niepewnością finansową. Poprawiła się także ogólna satysfakcja z życia oraz zaufanie do systemu zabezpieczenia społecznego. Uczestnicy czuli się mniej obciążeni biurokracją i bardziej skoncentrowani na swoich celach życiowych.

Ocena eksperymentu była prowadzona przez Kela we współpracy z VATT Institute for Economic Research, Uniwersytetem w Turku, Uniwersytetem Helsińskim oraz Labour Institute for Economic Research. Analiza danych obejmowała zarówno dane z rejestrów, ankiety, jak i wywiady, co pozwoliło na uzyskanie wszechstronnego obrazu efektów programu.

Analiza danych z eksperymentu BDP w Finlandii dostarcza cennych wniosków na temat potencjalnych korzyści i wyzwań związanych z wdrażaniem bezwarunkowego dochodu podstawowego. Program przyczynił się do poprawy jakości życia uczestników, zwłaszcza w zakresie zdrowia psychicznego i stabilności finansowej. Wyniki te podkreślają, że skuteczność BDP może być zwiększona poprzez połączenie go z programami aktywizacyjnymi i wsparciem edukacyjnym, co może długoterminowo poprawić sytuację na rynku pracy. Wprowadzenie BDP wiąże się zarówno z pozytywnymi, jak i negatywnymi skutkami, które muszą być dokładnie rozważone przy planowaniu i wdrażaniu takich programów na szerszą skalę.

Wyniki eksperymentów w Kenii były wyraźnie pozytywne. Bezwarunkowe transfery gotówkowe pozwoliły rodzinom na lepsze zarządzanie niespodziewanymi wydatkami, co przełożyło się na poprawę ogólnej stabilności finansowej. Uczestnicy zgłaszali lepszy dostęp do żywności, poprawę stanu zdrowia oraz większe inwestycje w edukację dzieci. Ponadto, badania wykazały, że transfery gotówkowe przyczyniły się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa i zmniejszenia poziomu stresu wśród beneficjentów. Wyniki te sugerują, że BDP może być skutecznym narzędziem w walce z ubóstwem w krajach rozwijających się (Haushofer i Shapiro, 2018; McFarland, 2017).

W Namibii przeprowadzono eksperyment BDP w wioskach Otjivero-Omitara, który rozpoczął się w 2008 roku. Projekt ten, znany jako Basic Income Grant (BIG), był finansowany przez niemieckie organizacje pozarządowe oraz koalicję lokalnych aktywistów. Celem eksperymentu było zbadanie wpływu bezwarunkowych transferów gotówkowych na społeczność dotkniętą wysokim poziomem ubóstwa i bezrobocia. Każdy mieszkaniec Otjivero-Omitara przez dwa lata otrzymywał miesięcznie 100 NAD, czyli ok. 7 USD (Almås i in., 2023).

Wyniki namibijskiego eksperymentu były znaczące. Badania wykazały, że bezwarunkowe transfery gotówkowe przyczyniły się do poprawy warunków edukacyjnych, a do szkoły uczęszczało więcej dzieci i osiągały one lepsze wyniki edukacyjne. Transfery gotówkowe umożliwiły także mieszkańcom inwestowanie w małe przedsiębiorstwa, co zwiększyło lokalną aktywność gospodarczą. Co więcej, eksperyment przyczynił się do zmniejszenia ubóstwa, poprawy zdrowia i bezpieczeństwa żywnościowego, a także zmniejszenia przestępczości. Mieszkańcy zgłaszali również poprawę w zakresie zdrowia psychicznego i ogólnego zadowolenia z życia (Haarmann i in., 2009).

Program Alaska Permanent Fund (APF) jest jednym z najstarszych i najbardziej znanych przykładów wdrożenia BDP na dużą skalę. Został on uruchomiony w 1982 roku i jest finansowany z dochodów z ropy naftowej. Każdy mieszkaniec Alaski, który mieszka w stanie przez co najmniej rok, otrzymuje coroczną dywidendę z funduszu. Kwoty wypłacane wahają się od 800 do 2000 USD rocznie, w zależności od dochodów z inwestycji funduszu.

Wyniki tego programu są zróżnicowane. Badania wykazały, że program APF przyczynił się do poprawy jakości życia mieszkańców Alaski, zwłaszcza w zakresie edukacji i zdrowia. Dywidendy z funduszu pozwalają rodzinom na pokrycie nieoczekiwanych wydatków i poprawę stabilności finansowej. Program APF zmniejszył również poziom ubóstwa w stanie Alaska. Mieszkańcy mogli przeznaczać dodatkowe środki na edukację, co z kolei przyczyniło się do wzrostu poziomu wykształcenia w dłuższej perspektywie.

Jednakże wpływ programu na rynek pracy jest przedmiotem debaty. Niektóre badania sugerują, że coroczne dywidendy mogą negatywnie wpływać na motywację do pracy, szczególnie wśród młodszych mieszkańców. Inne badania natomiast wskazują, że dodatkowe środki z funduszu nie mają znaczącego wpływu na liczbę przepracowanych godzin, a wręcz wspierają lokalną przedsiębiorczość i inwestycje. Wpływ APF na lokalną gospodarkę Alaski jest również pozytywny, z rosnącym popytem na lokalne produkty i usługi (Jones i Marinescu, 2018).

W Holandii przeprowadzono szereg eksperymentów mających na celu zbadanie wpływu bezwarunkowego dochodu podstawowego na aktywizację zawodową i dobrostan społeczny. Projekty te były realizowane w latach 2017–2019. Uczestniczyły w nich kilka miast, w tym: Utrecht, Groningen, Tilburg, Nijmegen i Deventer. Programy te miały na celu ocenę, jak bezwarunkowe transfery gotówkowe wpływają na zachowania zawodowe, zdrowie psychiczne i ogólną jakość życia beneficjentów.

W każdym z wymienionych miast uczestnicy eksperymentów otrzymywali miesięczne świadczenia w wysokości ok. 200 EUR (220 USD). Część beneficjentów otrzymywała te świadczenia bez żadnych warunków, podczas gdy inni byli zobowiązani do uczestnictwa w programach aktywizacyjnych. Wyniki eksperymentów były niejednoznaczne i różniły się w zależności od specyficznego kontekstu każdego miasta.

W Utrechcie badanie wykazało, że bezwarunkowe transfery gotówkowe miały pozytywny wpływ na zdrowie psychiczne uczestników, zmniejszyły bowiem poziom stresu i lęku. Uczestnicy, którzy otrzymywali bezwarunkowy dochód, zgłaszali również lepsze samopoczucie i większą satysfakcję z życia. Niemniej jednak wpływ na aktywizację zawodową był ograniczony. W Groningen wyniki były podobne, z zauważalną poprawą dobrostanu psychicznego, ale bez znaczących zmian w poziomie zatrudnienia.

W Tilburgu i Nijmegen wyniki wykazały, że kombinacja bezwarunkowego dochodu z programami aktywizacyjnymi może przynieść lepsze efekty. Uczestnicy, którzy otrzymywali świadczenia oraz brali udział w programach szkoleniowych i doradczych, wykazywali większą skłonność do podejmowania pracy oraz rozwijania swoich kompetencji zawodowych. Przeprowadzone eksperymenty sugerują, że bezwarunkowy dochód może być bardziej efektywny, gdy jest uzupełniony o wsparcie aktywizacyjne (Yves i Werbrouck, 2019).

Włoski eksperyment z BDP został przeprowadzony w mieście Livorno, które zmagало się z wysokim poziomem bezrobocia i ubóstwa. Program trwał w latach 2016–2017. Celem eksperymentu było wsparcie ekonomiczne i społeczne osób tymczasowo niezdolnych do zapewnienia sobie środków do życia. Program obejmował miesięczne świadczenia w wysokości 80–220 EUR (90–250 USD), w zależności od sytuacji finansowej i potrzeb beneficjentów.

Eksperyment w Livorno miał na celu zbadanie, jak bezwarunkowe transfery gotówkowe mogą wpływać na jakość życia uczestników, ich zdolność do podjęcia pracy oraz ogólną aktywność ekonomiczną. Wyniki eksperymentu wykazały, że uczestnicy programu zgłaszali znaczną poprawę jakości życia, zmniejszenie poziomu stresu i lęku związanych z finansami, a także polepszenie zdrowia psychicznego (Yves i Werbrouck, 2019).

Jednakże, podobnie jak w przypadku eksperymentów w Holandii, wpływ na aktywizację zawodową był ograniczony. Wielu uczestników programu wykorzystywało świadczenia głównie do zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, takich jak: żywność, mieszkanie i opieka zdrowotna. Niemniej jednak niektórzy beneficjenci wykorzystali dodatkowe środki na szkolenia zawodowe i poszukiwanie pracy, co wskazuje na potencjalne korzyści z połączenia BDP z programami aktywizacyjnymi.

Eksperyment w Livorno podkreśla, że bezwarunkowy dochód podstawowy może znacząco poprawić jakość życia osób w trudnej sytuacji ekonomicznej. Jednocześnie sugeruje, że dla osiągnięcia pełnych korzyści związanych z aktywizacją zawodową konieczne może być zapewnienie dodatkowych form wsparcia, takich jak doradztwo zawodowe i szkolenia (Yves i Werbrouck, 2019).

W Meksyku eksperyment z BDP został przeprowadzony w Mexico City i objął ok. 1000 gospodarstw domowych. Program rozpoczął się w 2002 roku i trwał dwanaście miesięcy. Celem eksperymentu było

zbadanie, jak bezwarunkowe transfery gotówkowe mogą wpłynąć na jakość życia, zdrowie, edukację oraz aktywność zawodową beneficjentów.

W ramach eksperymentu uczestnicy otrzymywali miesięczne świadczenia w wysokości 180 USD, co stanowiło znaczną pomoc finansową dla rodzin żyjących w ubóstwie. Wyniki eksperymentu wykazały, że bezwarunkowe transfery gotówkowe przyczyniły się do poprawy warunków życiowych uczestników, zwłaszcza w zakresie dostępu do żywności, opieki zdrowotnej i edukacji. Rodziny były w stanie lepiej zarządzać swoimi finansami, co przełożyło się na zwiększenie oszczędności i zmniejszenie poziomu zadłużenia.

Tabela 3. Przegląd globalnych eksperymentów dotyczących BDP

Miejsce eksperymentu	Czas trwania	Próba (n)	Efekty
Finlandia	2017–2018	2000 osób	wzrost aktywności zawodowej, poprawa samopoczucia, zmniejszenie stresu, lepsze zdrowie
Kenia	2011–2013	500 gospodarstw domowych	poprawa warunków życia, zwiększenie oszczędności, lepszy dostęp do żywności i edukacji
Otjivero-Omitara, Namibia	2008–2009	930 osób	poprawa edukacji, zmniejszenie ubóstwa, rozwój przedsiębiorczości, lepsze warunki zdrowotne
Alaska, USA	1982–obecnie	cała populacja stanu	poprawa warunków życia, wzrost wsparcia dla edukacji, zmniejszenie nierówności, wzrost pracy na niepełny etat, brak znaczącego wpływu na ogólne zatrudnienie
wybrane miasta, Holandia	2017–2019	mieszkańcy kilku miast	zwiększenie zatrudnienia, poprawa samopoczucia, zmniejszenie stresu, wzrost aktywności zawodowej
Livorno, Włochy	2016–2017	100 gospodarstw domowych	wsparcie ekonomiczne i społeczne, poprawa jakości życia, zmniejszenie ubóstwa
Mexico City, Meksyk	2002–2003	1000 gospodarstw domowych	poprawa jakości życia, zmniejszenie nierówności, wzrost oszczędności

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Jones i Marinescu, 2018; Kangas i in., 2019; Yves i Werbrouck, 2019; Haushofer i Shapiro, 2018; Angelucci i Giorgi, 2009; Haarmann i in., 2009).

Tabela 4. Kwota i forma świadczenia w globalnych eksperymentach dotyczących BDP

Miejsce eksperymentu	Czas trwania	Kwota świadczenia	Forma świadczenia
Finlandia	2017–2018	560 EUR miesięcznie (ok. 635 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy
Kenia	2011–2013	20 USD miesięcznie	bezwarunkowy przelew gotówkowy
Otjivero-Omitara, Namibia	2008–2009	100 NAD miesięcznie (7 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy
Alaska, USA	1982–obecnie	zmienna roczna dywidenda z funduszu naftowego (800–2000 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy
Holandia	2017–2019	200 EUR miesięcznie (220 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy oraz programy aktywizacyjne
Livorno, Włochy	2016–2017	80–220 EUR miesięcznie (90–250 USD)	bezwarunkowy przelew gotówkowy
Mexico City, Meksyk	2002–2003	180 USD miesięcznie	bezwarunkowy przelew gotówkowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Jones i Marinescu, 2018; Kangas i in., 2019; Yves i Werbrouck, 2019; Haushofer i Shapiro, 2018; Angelucci i Giorgi, 2009; Haarmann i in., 2009).

Jednym z kluczowych aspektów badania było zbadanie wpływu BDP na edukację dzieci. Wyniki wykazały, że rodziny, które otrzymywały bezwarunkowe transfery gotówkowe, były w stanie inwestować więcej środków w edukację swoich dzieci, co przełożyło się na lepsze wyniki w nauce i większą frekwencję szkolną.

Wpływ programu na aktywność zawodową uczestników był zróżnicowany. Niektórzy beneficjenci zdecydowali się na poszukiwanie lepszych możliwości zatrudnienia lub rozwijanie działalności gospo-

darczej, wykorzystując dodatkowe środki jako kapitał początkowy. Inni z kolei korzystali z transferów gotówkowych, aby zaspokoić podstawowe potrzeby i zmniejszyć obciążenie związane z pracą zarobkową (Angelucci i Giorgi, 2009).

Eksperyment w Meksyku podkreślił znaczenie bezwarunkowych transferów gotówkowych w kontekście poprawy jakości życia i stabilności ekonomicznej. Pokazał również, że BDP może mieć pozytywny wpływ na edukację i zdrowie, chociaż jego wpływ na aktywizację zawodową może wymagać dodatkowych programów wspierających rozwój zawodowy uczestników.

4.3. Porównanie efektów i ograniczeń eksperymentów i pilotaży z zakresu BDP

W tabeli 5 przeanalizowano pilotaże i eksperymenty przeprowadzone w różnych krajach. Każdy z tych projektów dostarcza cennych informacji na temat potencjalnych korzyści oraz ograniczeń BDP. W tabeli zostały przedstawione kluczowe czynniki sukcesu oraz ograniczenia poszczególnych eksperymentów, co pozwala na lepsze zrozumienie, jakie elementy mogą decydować o powodzeniu lub niepowodzeniu programów BDP w różnych kontekstach społeczno-ekonomicznych.

Tabela 5. Przegląd globalnych eksperymentów i pilotaży dotyczących BDP

Kraj	Efekty	Czynniki ograniczające sukces
Finlandia	- poprawa zdrowia psychicznego - bezwartunkowość świadczeń	brak znaczącego wzrostu zatrudnienia
Kanada (Ontario)	- poprawa jakości życia - inwestycje w edukację	- przedwczesne zakończenie eksperymentu - redukcja aktywności zawodowej
Kenia	- poprawa zdrowia i edukacji - eliminacja ubóstwa	wzrost inflacji
Hiszpania	- integracja z programami aktywizacyjnymi - poprawa stabilności finansowej	nadmiar procedur administracyjnych
Indie	- poprawa warunków życia - zwiększenie frekwencji szkolnej	lokalne wyzwania związane z infrastrukturą i dostępem do usług
Holandia	poprawa zdrowia psychicznego (eksperyment z bezwarunkowym dochodem w Utrechcie)	brak znaczących efektów w zakresie zatrudnienia
Włochy	- poprawa stabilności finansowej - lepsze zarządzanie budżetem domowym	wysokie koszty finansowania
USA (Alaska)	stały dochód z Alaska Permanent Fund – poprawa stabilności finansowej	potencjalne zmniejszenie motywacji do pracy wśród młodszych mieszkańców
Meksyk	poprawa warunków życia i zdrowia	ryzyko zmniejszenia motywacji do pracy
Namibia	- zmniejszenie ubóstwa - poprawa zdrowia i edukacji dzieci	trudności w długoterminowym finansowaniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Khosla, 2018; Gołębiowski, 2017; Yves i Werbrouck, 2019; Kangas i in., 2019; Almås i in., 2023; Angelucci i Giorgi, 2009; McFarland, 2017; Jones i Marinescu, 2018).

Analiza porównawcza pilotaży i eksperymentów BDP przeprowadzonych w różnych krajach pozwala na wyciągnięcie kluczowych wniosków dotyczących jego skuteczności i związanych z nim wyzwań. Kluczowym czynnikiem sukcesu BDP jest odpowiednia wysokość świadczeń, dostosowana do lokalnych warunków ekonomicznych. Świadczenia powinny być na tyle wysokie, aby zaspokajać podstawowe potrzeby życiowe beneficjentów, co przekłada się na poprawę jakości ich życia oraz ich stabilności finansowej. Przykłady z Finlandii i Indii pokazują, że adekwatne kwoty mogą znacząco wpływać na dobrostan psychiczny i fizyczny uczestników programu.

Eliminacja warunków koniecznych do otrzymywania świadczeń zmniejsza stres i biurokratyczne obciążenia, co pozytywnie wpływa na zdrowie psychiczne i stabilność finansową beneficjentów. Programy w Finlandii i Kenii wykazały, że bezwarunkowy charakter świadczeń pozwala beneficjentom skupić się na poprawie swojego życia, edukacji i poszukiwaniu pracy bez obawy o utratę wsparcia finansowego.

Połączenie BDP z programami szkoleniowymi i doradztwem zawodowym zwiększa szanse na sukces poprzez poprawę aktywności zawodowej uczestników. Eksperymenty w Barcelonie i innych miejscach wymienionych w artykule pokazują, że integracja BDP z dodatkowymi formami wsparcia może prowadzić do lepszych wyników w zakresie zatrudnienia i długoterminowego rozwoju osobistego beneficjentów.

Wprowadzenie BDP może też jednak prowadzić do zmniejszenia motywacji do pracy, wzrostu inflacji oraz wymagać skomplikowanych procedur administracyjnych. Przykłady z Kanady i Meksyku wskazują na ryzyko redukcji aktywności zawodowej u niektórych uczestników oraz potencjalne trudności w długoterminowym finansowaniu programów. Aby maksymalizować korzyści i minimalizować ryzyka, konieczne jest staranne projektowanie programów BDP, dostosowywanie wysokości świadczeń do lokalnych warunków oraz ciągłe monitorowanie i ocena efektów programów.

5. Wnioski

Z zebranych danych stworzono syntetyczne podsumowanie, które uwzględnia główne wnioski dotyczące wpływu BDP na redukcję ubóstwa, rynek pracy oraz działania na rzecz większej równości społecznej. Wyniki te stanowią podstawę dla dalszych rozważań politycznych oraz kierunków rozwoju badań nad BDP.

5.1. Konfiguracja świadczeń i ich wysokość

Wysokość świadczeń jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na skuteczność BDP. Eksperymenty wykazały, że wyższe świadczenia w większym stopniu poprawiają jakość życia beneficjentów, redukują bowiem ubóstwo i poprawiają zdrowie psychiczne. Na przykład w Finlandii uczestnicy otrzymywali 560 EUR miesięcznie, co miało wyraźny wpływ na ich dobrostan psychiczny, podczas gdy w Indiach niższe kwoty również przyniosły pozytywne rezultaty w zakresie zdrowia i edukacji, ale efekty były mniej spektakularne. W przypadku wysokości świadczeń istotne są następujące aspekty:

1. Minimalny poziom dochodu zapewniający godne życie: wysokość świadczeń powinna być na tyle wysoka, aby zaspokajać podstawowe potrzeby życiowe beneficjentów. W Finlandii kwota 560 EUR miesięcznie była zbliżona do minimalnego dochodu zapewniającego godne życie, co przełożyło się na znaczącą poprawę jakości życia uczestników. W Indiach, mimo że świadczenia były znacznie niższe, były one dostosowane do lokalnych kosztów życia, co również przyniosło pozytywne efekty.
2. Dostosowanie do lokalnych warunków ekonomicznych: skuteczność BDP zależy również od dostosowania wysokości świadczeń do lokalnych warunków ekonomicznych. Na przykład w Kenii i Namibii, gdzie koszty życia są niższe, nawet stosunkowo niewielkie świadczenia miały znaczący wpływ na poprawę warunków życia beneficjentów. Z kolei w krajach o wyższych kosztach życia, takich jak Kanada, świadczenia muszą być odpowiednio wyższe, aby były skuteczne.
3. Progresywność świadczeń: w niektórych eksperymentach, np. w Barcelonie, wysokość świadczeń była dostosowywana do wielkości i potrzeb gospodarstwa domowego. Takie podejście pozwala na bardziej efektywne wykorzystanie środków i lepsze zaspokojenie potrzeb beneficjentów, co może zwiększyć skuteczność programu.
4. Częstotliwość wypłat: częstotliwość wypłat również ma znaczenie. Regularne (miesięczne) wypłaty, jak w Finlandii i Holandii, zapewniają stały dochód i stabilność finansową, co zmniejsza stres związany z niepewnością finansową. W eksperymentach, w których wypłaty były jednorazowe lub nieregularne, efekty były mniej przewidywalne i trudniejsze do oceny.
5. Elastyczność w dostosowaniu wysokości świadczeń: w niektórych przypadkach elastyczność w dostosowywaniu wysokości świadczeń w odpowiedzi na zmieniające się potrzeby beneficjentów może być kluczowa. Na przykład w programach pilotażowych w Indiach, gdzie świadczenia były dostosowywane do specyficznych potrzeb różnych grup społecznych, takich jak wioski plemienne, efekty były bardziej dostosowane do lokalnych kontekstów.

Niektóre eksperymenty wykazały również krytyczne aspekty związane z konfiguracją świadczeń i ich wysokością. Wysokość świadczeń może negatywnie wpływać na motywację do pracy, szczególnie jeśli jest postrzegana jako wystarczająca do zaspokojenia podstawowych potrzeb bez konieczności podejmowania dodatkowego zatrudnienia. W USA Alaska Permanent Fund wykazał, że coroczne dywidendy mogą zmniejszać chęć do pracy, zwłaszcza wśród młodszych mieszkańców. Podobne obawy wyrażano w eksperymentach w Kanadzie, gdzie niektórzy uczestnicy zdecydowali się na redukcję godzin pracy lub przerwanie zatrudnienia.

Wysokość świadczeń może również wpływać w różny sposób na lokalną gospodarkę. W krajach rozwijających się, takich jak Indie, nawet stosunkowo niewielkie transfery gotówkowe miały znaczący wpływ na lokalne rynki i ceny podstawowych towarów. Wzrost popytu na towary może prowadzić do inflacji, co w dłuższej perspektywie może zmniejszyć wartość świadczeń.

5.2. Bezwarunkowość świadczeń

Kluczowym elementem BDP jest jego bezwarunkowość. Programy, które nie wiązały świadczeń z żadnymi wymaganiami, były bardziej skuteczne w poprawie dobrostanu psychicznego i stabilności finansowej uczestników. Bezwarunkowe świadczenia eliminują stres związany z koniecznością spełnienia określonych warunków, co z kolei wpływa pozytywnie na zdrowie psychiczne.

W Finlandii, gdzie program BDP obejmował bezwarunkowe transfery gotówkowe w wysokości 560 EUR miesięcznie, uczestnicy zgłaszali znaczną poprawę zdrowia psychicznego oraz ogólnej satysfakcji z życia. Bezwarunkowy charakter świadczeń pozwolił beneficjentom skupić się na poszukiwaniu pracy, edukacji lub innych formach rozwoju osobistego bez obawy o utratę wsparcia finansowego. Dzięki takiemu podejściu zmniejszyło się obciążenie biurokratyczne, co również przyczyniło się do poprawy dobrostanu psychicznego uczestników.

Podobne wyniki zaobserwowano w Kenii, gdzie organizacja GiveDirectly przeprowadziła eksperymenty z bezwarunkowymi transferami gotówkowymi. Beneficjenci otrzymywali regularne wypłaty bez konieczności spełniania jakichkolwiek warunków. Badania wykazały, że uczestnicy programu czuli się bardziej bezpieczni pod względem finansowym i doświadczali mniejszego stresu. Bezwarunkowe transfery gotówkowe przyczyniły się do poprawy zdrowia psychicznego, zwiększenia poczucia godności oraz autonomii beneficjentów.

Bezwarunkowość świadczeń ma również pozytywny wpływ na stabilność finansową uczestników. W Meksyku, gdzie eksperyment BDP obejmował miesięczne transfery gotówkowe, beneficjenci mogli lepiej zarządzać swoimi finansami, co pozwoliło im na bardziej efektywne planowanie budżetu domowego i redukcję zadłużenia. Uczestnicy programu byli w stanie inwestować w edukację swoich dzieci, co długoterminowo może prowadzić do poprawy ich perspektyw zawodowych.

Jednakże bezwarunkowość świadczeń może również wywoływać pewne obawy. Krytycy argumentują, że bezwarunkowe transfery mogą zmniejszać motywację do pracy. W eksperymentach przeprowadzonych w Kanadzie niektórzy uczestnicy zdecydowali się na redukcję godzin pracy lub przerwanie zatrudnienia, co sugeruje, że bezwarunkowe dochody mogą negatywnie wpływać na aktywność zawodową. Podobne obawy pojawiły się w USA, gdzie Alaska Permanent Fund finansujący coroczne dywidendy dla mieszkańców Alaski wywołał debatę na temat wpływu BDP na rynek pracy i motywację do zatrudnienia.

Mimo tych obaw wiele badań sugeruje, że bezwarunkowość świadczeń może przynieść więcej korzyści niż strat. Eliminacja warunków i biurokratycznych przeszkód pozwala beneficjentom skupić się na poprawie swojego życia bez ciągłego strachu przed utratą wsparcia. W Holandii, gdzie eksperymenty z BDP również obejmowały bezwarunkowe transfery, uczestnicy zgłaszali większą swobodę w podejmowaniu decyzji dotyczących kariery i edukacji, co przyczyniło się do ich długoterminowego rozwoju osobistego i zawodowego.

Dochód podstawowy to postulat, którego celem jest poprawa polityki społecznej: zmniejszenie nierówności, likwidacja ubóstwa, wzmocnienie pozycji pracowników i, co najważniejsze, osłabienie powiązania wynagrodzeń z pracą najemną, co przyniosłoby efekt w postaci poprawy bezpieczeństwa społecznego oraz zakończenia wykorzystywania nieopłacanej pracy opiekuńczej, społecznej czy domowej.

Dochód podstawowy jest nie ostatecznym celem w drodze do lepszego systemu społeczno-gospodarczego, lecz środkiem do osiągnięcia takiego stanu. To postulat bardziej progresywnej i sprawiedliwej polityki przyszłości.

6. Zakończenie

Eksperymenty z BDP wykazały, że bezwarunkowy dochód podstawowy może być bardziej efektywny w poprawie dobrostanu psychicznego i stabilności finansowej uczestników niż tradycyjne systemy zabezpieczenia społecznego. BDP eliminuje stres związany z warunkowością świadczeń i skomplikowaną biurokracją, co przekłada się na lepsze zdrowie psychiczne i większą satysfakcję z życia. Ponadto BDP może wspierać większą elastyczność i mobilność na rynku pracy, ponieważ beneficjenci nie muszą obawiać się utraty wsparcia finansowego po podjęciu zatrudnienia.

Jednakże BDP nie jest pozbawiony wad. Wysokość świadczeń musi być starannie zaprojektowana, aby zapewnić godne życie bez demotywowania do pracy. Wprowadzenie BDP na szeroką skalę wiąże się również z wyzwaniami finansowymi, ponieważ wymaga znaczących nakładów budżetowych. Dlatego konieczne jest dalsze badanie i testowanie różnych modeli BDP w celu znalezienia najbardziej efektywnych i zrównoważonych rozwiązań. Porównanie BDP z tradycyjnymi systemami zabezpieczenia społecznego pokazuje, że bezwarunkowy dochód podstawowy ma potencjał do znacznej poprawy jakości życia i stabilności finansowej beneficjentów, ale jego skuteczność zależy od wielu czynników, takich jak: wysokość świadczeń, sposób finansowania i integracja z innymi formami wsparcia społecznego.

Bibliografia

- Almås, I., Haushofer, J. i Kjelsrud A. (2023). *The Income Elasticity for Nutrition: Evidence from Unconditional Cash Transfers in Kenya*. NBER Working Paper, 25711. <https://doi.org/10.3386/w25711>
- Angelucci, M. i Giorgi De, G. (2009). Indirect Effects of an Aid Program: How Do Cash Transfers Affect Ineligibles' Consumption? *American Economic Review*, 99(1), 486–508. <https://doi.org/10.1257/aer.99.1.486>
- Atkinson, A. (1995). *Public Economics in Action: The Basic Income/Flat Tax Proposal*. Clarendon Press.
- Atkinson, A. (2015). *Inequality*. Harvard University Press.
- Basic Income Earth Network (BIEN). (2020). *A History*. Pobrano 3 października 2020 z <https://basicincome.org/history/>
- Bidadanure, J. (2019). The Political Theory of Universal Basic Income. *Annual Review of Political Science*, 22, 481–501. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050317-070954>
- Birnbaum, S. (2012). *Basic Income Reconsidered: Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*. Palgrave Macmillan.
- Charlier J. (1848). *Solution du problème social ou Constitution Humanitaire, basée sur la loi naturelle, et précédée de l'exposé des motifs*. G.J.A. Greuse.
- Cipiur, J. (2017). *Uderzyć w nierówności dochodem dla wszystkich*. Pobrano 11 czerwca 2024 z <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/w-nierownosci-dochodem-dla-wszystkich/>
- Ford, M. R. (2015). *Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future*. Basic Books.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press.
- Friedman, M. (1968). The Case for a Negative Income Tax: A View from the Right. W: J. Bunzel (red.), *Issues in American Public Policy* (111–120). Prentice-Hall.
- Goldhill, O. (2016). *We Talked to Five Experts about What It Would Take to Actually Institute Universal Basic Income*. Pobrano 11 czerwca 2024 z <https://qz.com/611644/we-talked-to-five-experts-about-what-it-would-take-to-actually-institute-universal-basic-income/>
- Gołębiowski, G. (2017). Powszechny dochód podstawowy – argumenty za i przeciw. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 334, 33–45.
- Guczalska, K. (2017). Carole Pateman on the basic income. *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje*, 37(2), 15–32.

- Haagh, L. (2019). *The Case for Universal Basic Income*. Polity Press.
- Haarmann, C., Haarmann, D., Jauch, H., Shindondola-Mote, H., Nattrass, N., Niekerk van, I. i Samson, M. (2009). *Making the Difference! The BIG in Namibia*. BIG Coalition.
- Hamilton, L., Wright, A. i Yorgun, M. (2021). "People Nowadays Will Take Everything They Can Get": American Perceptions of Basic Income Usage. *Journal of Policy Practice and Research*, 3(1), 77–95.
- Haushofer, J. i Shapiro, J. (2016). The Short-term Impact of Unconditional Cash Transfers to the Poor: Experimental Evidence from Kenya. *The Quarterly Journal of Economics*, 131(4). <https://doi.org/10.1093/qje/qjw025>
- Haushofer, J. i Shapiro, J. (2018). *The Long-Term Impact of Unconditional Cash Transfers: Experimental Evidence from Kenya*. https://johanneshaushofer.com/publications/Haushofer_Shapiro_UCT2_2018.pdf
- Hayek von, F. A (1976). *The Denationalisation of Money*. Institute of Economic Affairs.
- Jhabvala, R. (2017). A Basic Income for India: Experiences from the Field. *Indian Journal of Human Development*, 11(2), 160–162.
- Jones, D. i Marinescu, I. (2018). *The Labor Market Impacts of Universal and Permanent Cash Transfers: Evidence from the Alaska Permanent Fund*. University of Chicago, University of Pennsylvania, NBER.
- Kangas, A., Henttonen, H.M., Pitkänen, T.P., Sarkkola, S. i Heikkinen, J. (2020). Re-calibrating Stem Volume Models – Is There Change in the Tree Trunk Form from the 1970s to the 2010s in Finland? *Silva Fennica*, 54(4). <https://doi.org/10.14214/sf.10269>
- Kangas, O., Jauhiainen, S., Simanainen, M. i Ylikännö, M. (2019). *The Basic Income Experiment 2017–2018 in Finland. Preliminary Results*. Ministry of Social Affairs and Health.
- Khosla, S. (2018). *India's Universal Basic Income Carnegie Endowment for International Peace*. Publications Department.
- Kubicki, P. (2017). System się wali. Pobrano 11 czerwca 2024 z <http://kulturaliberalna.pl/2017/01/30/kubicki-dochod-gwarantowany/>
- Marinescu, I. (2018). *No Strings Attached: The Behavioral Effects of U.S. Unconditional Cash Transfer Programs*. NBER Working Papers, 24337. <https://www.nber.org/papers/w24337>
- McFarland, K. (2017). *Overview of Current Basic Income Related Experiments Existing and Upcoming BI-Related Experiments*. <https://basicincome.org/news/2017/10/overview-of-current-basic-income-related-experiments-october-2017/>
- Mishra, A. K., Kar, A. (2017). Are Targeted Unconditional Cash Transfers Effective? Evidence from a Poor Region in India. *Social Indicators Research*, 130(2), 819–843.
- Murray, C. A. (2016). *In Our Hands: A Plan to Replace the Welfare State*. AEI Press.
- Nawrocka, E. (2018). *Bezwarunkowy dochód podstawowy. Opracowania tematyczne*. Kancelaria Senatu. Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji.
- Osborne, M. i Frey, C. B. (2013). *The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation*. University of Oxford.
- Paine, T. (1797). *Agrarian Justice*. R. Folwell.
- Standing, G. (2017). *Basic Income: A Guide for the Open-Minded*. Yale University Press.
- Szlinder, M. (2018). *Bezwarunkowy dochód podstawowy. Rewolucyjna reforma społeczeństwa XXI wieku*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tobin, J. (1966). The Case for an Income Guarantee. *Public Interest*, 4, 31–41.
- Van Parijs, P. (1995). *Real Freedom for All: What (If Anything) Can Justify Capitalism?*. Clarendon Press.
- Van Parijs, P. (2000). *A basic income for all*. Pobrano 11 czerwca 2024 z <http://bostonreview.net/archives/BR25.5/vanparijs.html>
- Van Parijs, P. (2021). *Basic Income Earth Network BIEN. A Short History of the Basic Income Idea*. Pobrano 11 czerwca 2024 z <https://basicincome.org/history/>
- Vives, J. L. (1999). *On Assistance to the Poor 1526 Renaissance Society of America*. University of Toronto Press.
- Warda, J. (2008). Potencjalne konsekwencje wdrożenia podatku negatywnego dla systemu socjalnego państwa. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 12, 173–183.
- Yves, S. i Werbrout, J. (2019). *Forum Text – Basic Income and Social Security: A Structural Problem?* Pobrano 23 czerwca 2024 z <https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/content/docs/fr/publications/rbss/2019/rbss-2019-1-forum-text-basic-income-and-social-security-a-structural-problem-fr.pdf>
- Żołądek, Ł. (2016). Dochód podstawowy. *Infos*, 14(218).

Universal Basic Income – Analysis of Pilots and Experiments

Summary

Aim: The aim of the article is to present qualitative tests, descriptive research of previously conducted experiments and pilot studies related to the implementation of Universal Basic Income (UBI), an economic concept proposing the provision of regular, unconditional cash payments to all citizens.

Methodology: The article focuses on two key research questions: What results have the pilot studies of these programs yielded so far? What factors determine their success or failure?

Results: The results of the summary of previous studies and its results are a consequence of the individual indicators and development results.

Implications and recommendations: Given the changes that are foreseen in social security, additional research and testing of different UBI models are necessary to find the most appropriate and approved solution.

Originality/value: The paper synthesizes essential empirical data that allow for the assessment of UBI's effectiveness in various social and economic conditions. It presents completely new results and, thanks to them, we can expand our knowledge in the field of social policy.

Keywords: Universal Basic Income (UBI), income redistribution, socio-economic impact, meta-analysis
